Mellom logikk og lengsel: C.S. Lewis etter 50 år

Bjørn-Are Davidsen
Blogger, lærer ved NLA Høgskolen Staffeldtsgate og Telenor-ansatt
bjorn-are.davidsen@telenor.com

C.S. Lewis – A Life: Eccentric Genius, Reluctant Prophet
Alister McGrath
London: Hodder & Stoughton, 2013

The Intellectual World of C.S. Lewis
Alister McGrath
Oxford: Wiley-Blackwell, 2014

C.S. Lewis vs the New Atheists
Peter S. Williams
Milton Keynes: Paternoster, 2013

Det forteller mye at det bare i år gis ut rundt ti titler om C.S. Lewis (1898-1963). Noe henger nok sammen med at det er femti år siden han gikk bort, men det er ikke hele historien siden strømmen har vært ganske sterkt de seneste tiårene. Lewis er en forfatter som taler til oss på en uvanlig sterk og unik måte, i hodet og hjertet.

Tre av de mest interessante bøkene i år er av den ikke ukjente teologen Alister McGrath og den stadig mer kjente kristne filosofen Peter S. Williams. Førstnevnte har nærmere bestemt gitt ut to bøker, biografien *C.S. Lewis – A Life: Eccentric Genius, Reluctant Prophet* og analysen *The Intellectual World of C.S. Lewis*.[1] Mens sistnevnte står bak den apologetiske teksten *C.S. Lewis vs the New Atheists*.

McGraths to bøker er en forbilledlig kildebasert biografi, og en samling fagartikler. Begge bringer dels ny og dels overraskende kunnskap, samtidig som de gir et mer troverdig bilde enn mange andre studier.

Williams bok handler ikke så mye om Lewis som om påstander og argumenter knyttet til spørsmålet om Guds eksistens, det ondes problem og Jesus, slik vi finner det hos Lewis og nye ateister som Dawkins, Dennett, Harris og Hitchens. Det bør ikke overraske at Williams etterlater liten tvil om hvem som har de mest informerte og beste argumentene.

Opplysende biografi

C.S. Lewis – A Life: Eccentric Genius, Reluctant Prophet presenterer litterært og elegant Lewis som person og forfatter. Når McGrath på mange områder kommer tettere inn på Lewis enn andre biografer er nok grunnen at de har mye felles. Begge er irske, begge studerte og jobbet i Oxford, begge ble kristne i voksen alder. Han skriver dermed ikke bare med solid fagkunnskap om Oxford, myter, teologi og litteratur, men også med stor innlevelse, uten dermed å overdrive likhetene. Når McGrath heller ikke legger skjul på svake sider ved Lewis, har vi å gjøre med en sjelden *troverdig* bok.

For de av oss som har lest mange biografier (eller kanskje jeg bør være ærlig å si *for* mange) er denne en forstandig og forfriskende pust. I stedet for å lene seg tungt til tidligere biografier eller andres minner, har McGrath prioritert å lese kronologisk alt Lewis har skrevet, inkludert brev. Dermed klarer han å frigjøre seg fra flere tidligere oppfatninger, både når det

gjelder barndom og skolegang, hans liv på 1920-tallet og når han egentlig ble gudstroende. McGrath viser med godt belegg at vendepunktet for Lewis nok var i 1930 og ikke 1929, som han selv hevdet. Han argumenterer tross noe motstridende kilder like godt for den vanlige oppfatningen at Lewis ble kristen få dager etter den berømte samtalen i september 1931 med Tolkien og Dyson om myter og fakta.

McGrath gjør også en solid jobb med å avlive myter som at hans nærmeste omgangskrets var mannlige kollegaer, et sentralt poeng i filmen *Shadowlands*. Dette inkluderer, slik flere andre har vist, også påstandene i bl.a. A.N. Wilsons biografi om at Lewis mistet troen på apologetikk etter å ha tapt en debatt med den katolske filosofen Elisabeth Anscombe om det sentrale argumentet i *Miracles*. Spørsmålet var hvordan våre konklusjoner kan ha (eller hvordan vi kan vite at de kan ha) gode og rasjonelle *begrunnelser* hvis vi lever i et naturalistisk univers der de utelukkende er styrt av fysiologiske *årsaker*, noe som ofte kalles for "The argument from Reason". Det er dermed en helt grunnleggende utfordring for et naturalistisk perspektiv, hvis man hevder at alle våre tanker utelukkende har fysiske årsaker. At Lewis i nyutgivelsen i 1960 tvert i mot forsterket argumentet med å understreke at han hadde lært av debatten og fortsatt så betydningen av fornuftsmessig apologetikk. Selv om han altså fra slutten av 40-tallet prioriterte å vise skjønnheten og storheten i den kristne fortellingen, blant annet gjennom Narnia-serien.

McGrath bidrar også med viktige perspektiver når han viser hvordan Lewis ble oppfattet i sin samtid og er blitt det i ettertiden. Hans karriere ved Oxford ble nok ikke fremmet av at en av hans kollegaer oppfattet Lewis som den ondeste mann han hadde møtt, siden han forsøkte å spre kristen tro overfor ungdommen. Det er ikke vanskelig å få assosiasjoner til Sokrates.

McGrath har kort sagt levert den klareste og klokeste biografien om Lewis på markedet.

Men mye vil gjerne ha mer. Hvis det er noe vi kunne ønske oss bedre belyst er det hovedsakelig tre forhold. Det ene er den lange diskusjonen om hvorvidt Mrs. Moore virkelig var hans elskerinne på 20-tallet. Selv om det er godt mulig og ikke helt uvanlig at unge menn på den tiden hadde et forhold til en dame som kunne vært deres mor (og det ikke er noen skandale om ateisten Lewis hadde et slikt forhold), savnes noen innfallsvinkler. Siden han mistet sin mor som gutt og McGrath med rette peker på hvor sterkt savnet var, burde nok en biograf i større grad vurdert om det i stedet var en morserstatning Lewis fant i sin avdøde venns mor etter første verdenskrig. Muligens burde McGrath også sett dette i lys av at tidspunktet for når Lewis ble gudstroende kan ha vært påvirket av hans fars død året før.

Et annet perspektiv som savnes er innflytelsen fra G.K. Chesterton (1874-1936). Når vi ser hvor mye Lewis takker for forståelsen han ga ham for kristen tro, og hvor mye hos Lewis som speiler Chesterton, burde nok McGrath ha berørt dette mer enn i forbifarten. Vi snakker om en person som, ved siden av mangt annet, med stor vidd og ikke mindre visdom forsvarte kristen tro og historie i bøker og foredrag, fortellinger, poesi og polemikk i årene før og etter at Lewis ble kristen. Og ikke minst ved en konstant tilstedeværelse gjennom ukentlige essays i engelske aviser. Dermed er det ikke uventet at Lewis i en av hans første og mest betydelige bøker, *The Allegory of Love*, sier at siden verken han selv eller andre engelske kriti-

kere kan yte Ariostos storslagne *Orlando furioso* rettferdighet, bør Chesterton skrive om ham.

Det tredje som savnes er analyser av den type til dels skarp og dels surmaget kritikk Lewis har møtt, ikke minst fra filosofer som Berversluis. Siden dette siste kanskje heller kunne vært tema i den andre av årets bøker om Lewis fra McGrath, skal vi se nærmere på den.

Faglig analyse

The Intellectual World of C.S. Lewis er en inngående studie av sentrale temaer hos Lewis. Selv om det er noe overlapp, er boken først og fremst en utdypning av biografien – også som en følge av at noe av stoffet nok opprinnelig var ment for den. Samtidig har McGrath tatt seg tid til langt mer inngående stoff, akademisk dybde og detaljrikdom.

Det første av åtte kapitler handler om selvbiografien *Surprised by Joy*. McGrath ser den på den ene side som svært viktig for å forstå Lewis' vei til tro, men ber oss på den andre siden være skeptiske når vi kommer til kronologi og kalenderspørsmål. Lewis var rett og slett så dårlig til å huske datoer at det kan kreve detektivarbeid å finne ut av når ting egentlig skjedde, som hvilket år han ble gudstroende.

Det andre kapitlet er en gjennomgang av den filosofiske konteksten ved Oxford på 1920-tallet. Hva var det som påvirket Lewis, hva var det han opponerte mot og brøt ut av, enten vi snakker om naturvitenskap eller den positivistiske filosofien som var kommet på moten?

McGrath demonstrerer gjennom hele boken hvor mange temaer Lewis' liv og forfatterskap handler om. I det tredje kapitlet gir han en skisse av hvordan myter ble oppfattet i første halvdel av 1900-tallet og i det fjerde hvordan Lewis brukte metaforer som lys, sol og syn og hvilken tradisjon han stiller seg i. Mens reformatorene var glade i auditive analogier ("høre hva Ordet sier"), foretrakk Lewis en mer klassisk og visuell vinkling ("kaste lys over", "se sammenhengen").

Femte kapittel handler om argumentet fra lengsel, mens det sjette belyser hans apologetiske perspektiv. En viktig forskjell mellom Lewis og mange andre er at han har et langt bredere repertoar enn fornuftsargumenter, med stor forståelse for og bruk av myter og metaforer, fortellinger og eventyr. Lewis så bedre enn de fleste at skal vi lykkes med å formidle kristen tro, kreves langt mer enn fornuft. Det skal godt gjøres å få noen med på argumenter hvis de i utgangspunktet misliker konklusjonen. Hans fantasy- og science fiction-fortellinger bygger i mer enn én forstand på egne erfaringer og preferanser. Det hjelper ikke å vise at kristen tro er logisk, hvis man ikke synes den er likandes. Det er ikke tilfeldig at Jesus ber oss elske Gud både med forstanden og hjertet.

De to siste kapitlene kunne nok ikke vært skrevet av noen med større kompetanse, selv om en drøfting av Lewis som anglikaner nok ikke er så interessant for lesere fra andre kirkesamfunn. Kanskje øker det interessen når McGrath konkluderer med at Lewis ikke var en typisk anglikaner, men at mange nå forventer at anglikanere er som Lewis?

Siste kapittel handler rett og slett om Lewis som teolog. Det er ingen tvil om at han ikke var dette av fag, eller tenkte om seg selv at han var det. Men i ettertid er det ikke vanskelig å se hvor viktig han er blitt for teologer. Både når det gjelder evnen til å oversette begreper til forståelige bilder og blikket for store linjer og felles trekk i kristne konfesjoner. Et poeng som McGrath stadig gjentar, er at teologer ikke må glemme at det viktigste til syvende og

sist ikke er vår evne til å formulere læresetninger, men den virkelighet de handler om.

Så kunne vi som nevnt ha ønsket oss flere kapitler, som om den fornuftsbaserte kritikken av Lewis eller om påvirkningen fra Chesterton. Vi får håpe og tro at McGrath har mer på lager. Eller be om at andre kommer på banen.

Apologetisk anvendelse

C.S Lewis vs. the New Atheists viser at heller ikke Peter Williams mangler kunnskap, selv om han er mer kompakt og mindre elegant når han aktualiserer Lewis i lys av nyateistisk retorikk. Han har da også en helt annen tilnærming. Naturlig nok behandler de mange av de samme temaene, men stil og innhold er svært ulike. Der McGrath viser god distanse til stoffet, er Williams til tider så kildenær at hans egen stemme forsvinner.

Kanskje er det likevel ikke noe dårlig valg, når vi ser på hensikten med boken. For Williams er ikke så mye ute etter å belyse Lewis som å bruke ham til å sette lyskasterne på nye ateister. Mens McGrath utforsker hvem Lewis var og viser sterke og svake sider ved hans tenkning, blir han for Williams et verktøy for å diskutere mye omtalte, men lite informerte angrep på kristen tro.

Han gjør dette gjennom seks tette og rimelig godt strukturerte kapitler. Det første handler om tradisjonell ateisme, altså den Lewis selv stod for før han ble kristen og primært møtte i hans egen tid. Det andre kapitlet tar opp scientismen, eller påstander av den type vi finner hos Bertrand Russell om at "Whatever knowledge is attainable, must be attained by scientific methods; and what science cannot discover, mankind cannot know". Williams viser som i de andre kapitlene skjevheter og selvmotsigelser i nye og gamle ateisters tenkning, ved presentasjoner av argumentasjonsstrukturer for og i mot gudstro og mange og til dels lange sitater av ateister og teister, og da langt flere enn C.S. Lewis.

Temaet for tredje kapittel er *lengselen* etter Gud, eller det som ofte kalles for *The Argument from Desire*. At denne type argumenter er lite eller dårlig behandlet hos nye ateister, synliggjør en generell utfordring. Som Williams sier er det slik at: "Skal deres ateisme unngå å bli betegnet som en tro man holder fast på i strid med evidens, bør nye ateister anstrenge seg for å imøtegå [faglige] gudsargumenter. Det er et sjokkerende faktum at nye ateister i hovedsak takler argumenter for Guds eksistens (som Argumentet fra Lengsel) ved å *ignorere* dem" (side 75).

Det er dermed betegnende slik han viser i kapittel 4 at verken Dawkins, Dennett, Harris eller Hitchens verken har tatt opp eller en gang *nevnt* argumentet vi omtalte i forbindelse med biografien over, *The Argument from Reason*. Ikke minst er det forunderlig at personer som hevder at de er mer opptatt av fornuft enn teister ikke vurderer hvilke vilkår det kan være for begrunnelser hvis virkeligheten er styrt av *årsaker*. Mener man at ateisme er den best begrunnede posisjonen, må man minimum vise at den kan tillate at begrunnelser er mulige. Og at vi kan vite at de er det hvis alt, både våre begrunnelser og vår viten om dem, er hundre prosent styrt av fysiologi og ikke fri vilje eller fri tenkning. Jeg har mange ganger undret meg over hvordan så mange som bryter med gudstro for å bli fritenkere så fort konkluderer med at de ikke har fri vilje, uten å se at de da heller ikke har frie tanker. Og selv om det ikke er å forvente at nye ateister skal ta tak i Lewis' bøker fra et par generasjoner siden, burde de sett på hvordan teistiske filosofer som Victor Reppert argumenterer for dette i dag.[2]

Det femte kapitlet handler om det ondes problem, eller kanskje heller det motsatte, *The Problem of Godness*. Selv om også dette er lite behandlet av nye ateister, berører det et spørsmål de tar opp, rett og slett muligheten for en objektiv etikk og hvordan vi kan si at noen handlinger er gode eller onde. Eller hvordan vi kan hevde at vi *bør* følge logisk argumentasjon, hvis det ikke finnes objektive forpliktelser?

> En nihilistisk fornektelse av objektive etiske verdier gjør den moralske kritikken av religion som nye ateister elsker enten selvmotsigende (hvis den bygger på objektive verdier) eller tannløse (hvis den ikke bygger på det). Den fjerner også et hvert grunnlag for forventningen at vi *bør* lytte nøye til nyateistiske argumenter og at vi *bør* endre våre oppfatninger hvis vi finner dem overbevisende! Hvordan kan noen bli overbevist til å akseptere et livssyn som fornekter at noen som helst noen gang bør bli overbevist av noe som helst? (Side 152).

Williams argumenterer godt for eksistensen av en objektiv etikk, slik han også gjorde i *Theofilos* vol. 3. Nr. 2 2011. Og han viser at det ondes problem ikke gjør Guds eksistens selvmotsigende eller grunnleggende usannsynlig.

Det siste hovedkapitlet tar opp spørsmålet om Jesus, *Jesus in the Dock*, Jesus på tiltalebenken, for øvrig et ordspill på Lewis' essay *God in the dock*. Williams viser igjen hvor lite informerte nye ateister er. Og det handler ikke bare om gudsargumenter, men også om historien, bibelforskning og Jesus. Argumentasjon hos nyateister er flere steder ikke bare dårlig, den er pinlig dårlig og platt, enten den handler om hvorvidt Jesus har eksistert, hva tekstene forteller om ham, eller hvordan kristne har oppfattet forhold som forsoningen på korset.

Peter S. Williams har skrevet en lærd og lesverdig polemikk mot nye ateister. Hans bruk av Lewis viser hvor aktuell han fortsatt kan være og ikke minst hvor dyptpløyende han har tenkt, selv om han ikke formulerte seg som en fagfilosof eller har med alle fotnoter. Samtidig er det en utfordring når man leser Williams at han trekker fram så mange og så løsrevne sitater fra så ulike tenkere at det i blant er vanskelig å følge tråden. Det forstyrrer også litt at han gjentar noen av sitatene i flere kapitler.

Selv om det kanskje kan få oss til å følge bedre med, er det nok ikke her han har latt seg inspirere mest av Lewis.

Mellom logikk og lengsel

Mens McGraths to bøker er fremragende analyser av Lewis' liv og forfatterskap i hans egen tid, gjør Williams et godt arbeid med å se Lewis i lys av dagens debatt. Begge viser hvor viktig det er å ta hensyn til et bredt sett av perspektiver og kunnskapsområder når man skal vurdere livssyn. Våre konklusjoner om Guds eksistens og Jesus påvirkes av personlige preferanser, av hva vi lengter etter og hva vi finner logisk. Og ikke minst hva vi skulle ønske var sant.

På mange måter er det en kamp om selvfølgelighetene – og om forkynnelsen. Har man hørt mange nok ganger at religion ikke er for fornuften, at det ondes problem gjør det umulig å tro på Gud og at Jesus bare var en stor morallærer, begynner man å tro det. Selv om vi har dype lengsler som bare Gud kan besvare, er ofte fortellingene og fornuften på kollisjonskurs med gudstroen. Som McGrath viser for den unge Lewis og Wiliams for dagens nye ateister, er det vanskelig å være interessert i argumenter for kristen tro om man har en mørk fortelling om

Gud og kristne, enten temaet er naturvitenskap, politikk, kirkehistorie eller etikk. Så lite interessant at man ikke en gang tar seg bryet med å finne eller sette seg inn i argumentene.

Når det er viktig å la seg inspirere av Lewis er det både fordi han forstod manges lengsler, skapte alternative fortellinger og viste hvorfor litteratur og logikk er en ressurs i samtaler om tro. Ikke minst kan det hjelpe oss å se hvor viktig den kristne fortellingen er. 50 år etter Lewis er det logisk at filmer som *Star Trek Into Darkness* og *Man of Steel* spiller på våre sterkeste lengsler.

Noter:

1. Blant bøkene med C.S. Lewis som et tema i 2013 kan i tillegg nevnes *Plain to the Inward Eye: Selected Essays on C. S. Lewis* av Don W. King, *A Life Observed: A Spiritual Biography of C.S. Lewis* av Devin Brown, *The Lion's World* av Rowan Williams, *On the Shoulders of Hobbits* av Louis Markos, *C.S. Lewis: A Biography of Friendship* av Colin Duriez, *C.S. Lewis's Perelandra: Reshaping the Image of the Cosmos* av Judith og Brendan Wolfe, samt *C.S. Lewis and the Church: Essays in Honour of Walter Hooper* av Judith og Brendan N. Wolfe.

2. För mer om detta se Stefan Lindholm, "Vad tänker naturalisten med egentligen?" i *Theofilos* vol. 2, nr. 1, 2010, 39-52. (Red.)